

No era la Catalunya impossible, era la Catalunya normal

Xavier Carmaniu Mainadé

Quan l'escriptor i periodista manresà Joaquim Amat-Piniella va voler deixar constància de l'horror viscut durant el seu internament al camp de Mauthausen, no va escriure unes memòries; va escriure la novel·la *KL Reich*. Creia que la ficció era el millor camí per donar a conèixer una realitat que, encara ara, tants anys després, ens costa d'assumir. Una exposició freda dels fets no hauria permès al lector posar-se a la pell dels deportats.

La història d'Amat-Piniella és com la de tants i tants catalans que el 1939 es van quedar sense el país que intentaven construir des del 1931. Un període que, observat des del present, sembla impossible que existís. Van ser els temps d'una Catalunya moderna, europea, culta... i que quasi va ser lliure.

"Però per a la història de Catalunya, aquell *quasi* ho era tot. La generació més brillant de Catalunya es trobà en la diàspora més freda i humiliant. L'exili se'ls va passar a tots". Aquesta frase l'ha escrit Quim Torra per al seu llibre *Viatge involuntari a la Catalunya impossible* (Proa), que va guanyar el premi Carles Rahola d'assaig del 2009.

Cal advertir que el treball de Torra no és un assaig convencional i, segurament per això, és de tan bon llegir. L'autor ha hagut de seguir la mateixa estratègia que Amat-Piniella: utilitzar la ficció per donar a conèixer el periodisme català dels anys vint i trenta. Però aquest llibre és molt més que això, ja que, si bé és cert que és un exercici per explicar, també ho és per explicar-se; per entendre però també per entendre's. Al capdavall, al llarg de quasi tres-centes pàgines Torra ressegueix com ha estat la seva vida els últims tres anys, des que el març del 2007 el van acomiadar de la companyia asseguradora Winterthur, quan feia poquíssim que l'havien promocionat traslladant-lo als quarters generals de l'empresa helvètica.

156

Quedar-se sense feina als quarantacinc anys ha de ser un cop dur. Per això hi ha qui només ho supera amb teràpia i antidepressius, mentre que d'altres s'enfonsen una mica més amb l'alcohol... Quim Torra ho va afrontar amb els articles d'Eugeni Xammar. Molt millor que qualsevol llibre d'autoajuda! El llop de l'Ametlla, tal com el propi Torra ha batejat aquest periodista brillant, té una biografia vital i professional que mereixeria una pel·lícula d'aquelles que saben fer els americans.

Nascut el 1888, va passar bona part de la seva vida a l'estranger exercint de corresponsal per mig món i escrivint per capçaleres de prestigi com *La Publicitat* o *El Sol*, i també per periòdics europeus i americans. La seva facilitat per als idiomes li va servir per treballar a la seu de la Societat de Nacions de Ginebra abans de la Segona Guerra Mundial; i, a partir dels anys cinquanta, prestar els seus serveis a l'OMS i la UNESCO. Va morir el 1973 poc

després de publicar *Seixanta anys d'anar pel món*, un text memorialístic que havia de servir per deixar constància d'una vida pleníssima. Malauradament, una trajectòria tan espectacular va caure en l'oblit del fons de l'armari de la memòria de Catalunya. Fins que va arribar Quim Torra. Si aquest executiu de multinacional d'assegurances no s'hagués vist acomiadat a Suïssa, potser tot hauria estat diferent i Xammar continuaria esperant. Però per una vegada els catalans vam estar de sort i l'atzar va jugar a favor nostre. Torra va caure en la temptació. Va visitar l'arxiu que té a Ginebra la Societat de Nacions i allò va ser pitjor que mossegar el fruit de l'arbre prohibit, perquè qui tasta el gust del paper vell i se n'enamora, queda emmetzinat per sempre. Condemnat a arrossegar el pecat original eternament. Ho deu fer la sensació que amb les mans acarones part de la història. En aquell moment, sense que encara ho sabés, l'executiu d'assegurances havia mort. Se l'expulsava del paradís de la corbata, l'americana i el *power point* i es veia arrossegat a vagar per nous paratges, lluny de la confortabilitat dels despatxos de categoria, amb taules de fusta noble i butaques de pell.

Entrar a l'arxiu de la Societat de Nacions va ser creuar la porta d'embarcament a un viatge inesperat amb destí a una Catalunya que de tan impressionant semblava impossible. Pel que explica al llibre, Quim Torra dóna a entendre que no tenia coneixements previs en el camp de la recerca històrica: no havia estat mai a Ca l'Ardiaca, ni a l'Arxiu Nacional de Catalunya... però els va anar descobrint i va passar-hi més hores que molts d'aquells que es fan dir professors i fan classes a les universitats

del nostre país. Va ser així com es va adonar que Xammar no era un oasi en un desert. No. N'hi havia molts més; com li agrada dir al viatger involuntari: una pila de cadàvers esperant ser exhumats de les hemeroteques. Per aquesta raó, el text premiat amb el Rahola d'assaig porta el subtítol *Tres periodistes oblidats i l'espectre d'Eugeni Xammar*.

Així va ser com intentant fer un recull d'articles de Xammar, que després es va convertir en una biografia, també va topar amb Lluís Capdevila, Àngel Ferran i Francesc Madrid, tres periodistes amb una vida i una trajectòria professional impressionants. Es podria dir que impossible, però seria repetir-se en excés.

I com que explicades de manera convencional costarien de creure, Quim Torra ha fet l'única cosa que podia fer: escriure la seva biografia a través de la ficció. Tres relats en primera persona completament diferents: una carta, una obra de teatre i una autobiografia.

La carta l'escriu Lluís Capdevila, periodista de la bohèmia barcelonina del tombant dels anys vint, fundador de la revista *Los miserables* i director de *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *La Humanitat*. Militant d'Esquerra Republicana, el 1939 es va exiliar a París, on va enfortir els seus vincles d'amistat amb Just Cabot, el destinatari de la missiva que ens ofereix Torra al seu llibre. Cabot, un xic més jove que Capdevila, també era periodista i director de *Mirador*, el millor setmanari que ha tingut mai la premsa catalana. Després de la desfeta republicana, va obrir una llibreria a la capital francesa, on feia tertúlia amb altres catalans que somniaven recuperar algun dia la llibertat per al seu país.

Cabot mai no hauria pogut rebre aquesta carta, perquè Capdevila suposadament li va escriure la nit que es va assabentar de la seva mort. Paràgraf rere paràgraf el fundador de *Los miserables* desgrana la seva vida i la contraposa a la de Cabot com si fes un retrat en negatiu. Dues cares de la mateixa moneda, la de la Catalunya moderna i vital.

Després de la missiva de Capdevila, arriba el torn de l'obra de teatre protagonitzada per Àngel Ferran, un emporadanès de Palafrugell —com Josep Pla—, redactor de taula de *La Publicitat* des del 1916 fins al seu darrer número, editat el 23 de gener de 1939. Paral·lelament també va ser un dels integrants de la famosíssima publicació satírica *El Be Negre*. Com ens descobreix Torra, era un personatge especialíssim amb un humor molt singular. Això ho explica en forma de monòleg, aprofitant com a excusa una obra que va estrenar el 1935 i que va ser un fracàs. Aquest *boutade* en tres actes d'Àngel Ferran, com ha titulat l'autor aquest capítol, és una meravella; fins i tot no es pot evitar desitjar que algun dia algú s'atreveixi a portar-la a escena.

I, finalment, arriba el torn de l'autobiografia de Francesc Madrid. Fill del Districte Cinquè de Barcelona, ha passat a la història per haver batejat els seus carrers d'infantesa amb el sobrenom de Barri Xino al llibre *Sangre en Ataranzas*, que Torra ha recuperat a través de la seva editorial, A Contravent, en una versió catalana titulada *Sang a les drassanes*. A la introducció d'aquell volum original del 1926, a l'hora de presentar-se als lectors, Madrid deia que la seva era "una vida al cronòmetre". Mai una definició no havia estat tan encertada: crescut

enmig dels baixos fons barcelonins, format políticament a l'ombra d'Alejandro Lerroux, empresonat a la Model, exiliat a París, secretari de Lluís Companys i un dels dramaturgs de més èxit durant els anys trenta gràcies a un reguitzell d'obres en llengua catalana. El 1936 es va exiliar a l'Argentina, on va morir el 1952, dos anys després de redactar la presumpta autobiografia que es publica a *Viatge involuntari*.

Les tres peces queden perfectament integrades en una estructura literària protagonitzada pel propi Torra, que fa de fil de conductor de la trama, tot narrant en primera persona les seves peripècies d'investigador novell. Converses amb estudiosos, visites a domicilis de familiars de personatges històrics, recerques a arxius... tot això li serveix per introduir les vivències de Capdevila, Ferran i Madrid. És una recerca en tota regla, però a més, també és un camí d'introspecció per entendre per què la gent de la seva generació són "catalans capats". El terme no és seu, sinó de l'historiador i professor de periodisme Enric Vila, qui li va disparar a boca de canó i sense miraments en una trobada per parlar de Xammar: "Tu i la teva generació (*diu Vila a Torra*) no us adoneu que hi ha pressa, que el catalanisme, nosaltres ja l'hem enterrat i vosaltres encara el vetlleu a Sancho de Àvila". Una manera crua de recordar que el tall del 1939 va ser molt més profund i fatal del que ens podem arribar a imaginar.

Des d'un punt de vista metodològic el *Viatge involuntari a una Catalunya impossible* potser no és ortodox. Però ha de ser obligatòriament així perquè Lluís Capdevila, Àngel Ferran i Francesc Madrid van ser tres personatges heterodoxos fins al moll dels ossos.

Només una persona amarada de tinta vella i papers esgrogueïts pot ser capaç de suplantar de manera versemblant el to i la manera de fer de tres periodistes que van viure el seu esplendor durant els anys vint i trenta i que van morir colgats d'oblit en algun punt de la geografia de l'exili català.

La gran virtut de Torra és que amb les seves paraules s'enduu el lector com si es tractés del seu company de viatge a la Catalunya Impossible. El passeja entre prostitutes, homosexuals i pistolers del Barri Xino; l'engarjola a la presó Model; el fa entrar a les sales de l'Ateneu barcelonès per compartir tertúlia amb els redactors del *Be Negre*; i el condemna a vagar per l'erm lunar d'un exili fet de misèria i tristor...

I, després de tot el periple, Quim Torra torna el lector a casa, al present. Aleshores tanques el llibre agraït per haver viscut un viatge inoblidable però sense poder evitar pensar què hauria passat si... Després t'atures perquè fer volar coloms massa estona deprimeix i et preguntes com és que per recuperar aquests noms Catalunya ha hagut d'esperar que un executiu d'assegurances a l'atur s'hagi convertit en doctor *in pectore* en història del periodisme.

El llibre conclou com si el viatge s'hagués acabat. No. El viatge tot just acaba de començar, però s'ha de mirar que Torra no el continuï en solitari, a través de la seva meravellosa editorial, A Contravent, perquè després de publicar la seva biografia de Xammar, *Periodisme? Permetin!*, i *El bibliobús de la llibertat*, on narra la peripècia dels intel·lectuals que van creuar la frontera el 1939 per marxar a l'exili, va cometre l'heroïcitat de crear un segell propi amb l'objectiu de donar

sortida als cadàvers que anava exhumant de les hemeroteques. Simbòlicament, el primer volum del catàleg va ser *El periodisme silenciàt: Just Cabot. Vida i cartes de l'exili*, de Valentí Soler.

Després van venir una antologia de contes d'Àngel Ferran (*Big Jack el sanguinari*); els reportatges de Domènec de Bellmunt aplegats sota el títol *La Barcelona Pecadora*; el dietari del malaguanyat Joan Granés (*El mirall inhumà*), una de les grans promeses del periodisme català del primer quart del nou-cents, mort massa jove per haver-se pogut consolidar, o el ja citat *Sang a les Drassanes*, de Francesc Madrid.

Llegint aquestes pàgines redescobertes gràcies A Contravent, costa de creure que tots els textos tinguin com a mínim setanta-cinc anys, de tan vius i àgils com són. És la demostració, com li he sentit dir al professor Francesc Canosa en més d'una ocasió, que la Catalunya Impossible també és la Catalunya Iceberg: no hi ha forma humana d'arribar a copsar quin és l'abast de la transformació que s'havia anat gestant durant la dècada dels vint, que va aparèixer amb la Segona República i que si aquell *quasi* hagués estat un *tot*, qui sap quina Catalunya hauria existit després de la Segona Guerra Mundial. La part submergida és profundíssima.

Per tot plegat, considero que Quim Torra no és un simple viatger involuntari. S'ha convertit en un guia excel·lent i ens ha mostrat el camí. Ara convindria fer un pas més i fer un viatge organitzat i totalment volgut, planificar la ruta per saber on volem anar. Molts dels autors recuperats per Torra procedien de comarques: Àngel Ferran i Tomàs Granés eren de l'Empordà (a més de Josep Pla, és

clar!); Domènec de Bellmunt, de la Noguera; Xammar, del Vallès... Això fa que molts d'ells comencessin la seva carrera a capçaleres locals. De ben segur, la consagració era arribar a la capital. Aquella Barcelona bressol dels grans periòdics on aquests joves somniaven veure el seu nom amb lletres d'impremta. Ara bé, no es pot oblidar que el rerepaís va servir de pedrera periodística. Per què no hi viatgem a veure què s'hi troba? Jo puc parlar del que s'entrelluca en encarar la brúixola cap a Girona, la meva terra: dos grans diaris, *El Diari de Girona* i *L'Autonomista*, amb noms de nissagues familiars potentíssimes (els Masó i els Rahola), que es van mantenir actius durant tot el primer terç del segle XX i que només van plegar quan s'hi van veure obligats per culpa de la guerra civil. Però a més, a redós d'aquestes dues capçaleres hi va proliferar una infinitat de publicacions més o menys efímeres que l'historiador Lluís Costa es va prendre la molèstia d'inventariar a *Història de la premsa de la Ciutat de Girona*. El resultat de la seva recerca és impressionant: durant els anys vint i trenta, la ciutat dels quatre rius només tenia un grapat de milers d'habitants però tot i així era capaç de generar una quinzena de periòdics de tota mena. Cada formació política tenia el seu portaveu, però també n'hi havia de culturals, satírics, religiosos... I amb noms de primera fila com ara l'escriptor Prudenci Bertrana.

Si féssim aquest exercici a Olot, Figueres, Vic o Manresa, ens trobaríem un resultat molt similar. I estic convençut que els coneixedors de la història de la premsa lleidatana i tarragonina podrien aportar-ne exemples tant o més bons que els que acabo d'exposar.

Convé no oblidar que no estem parlant de la Barcelona Impossible sinó de la Catalunya Impossible. Impossible però real. Va existir i els arxius i les hemeroteques en guarden les proves esperant que algú les vagi a buscar. No és recuperar les coses velles pel simple plaer que ens donen les coses antigues vistes des del present. És demostrar que a Catalunya hi havia molta gent que treballava per aconseguir que aquesta terra esdevingués un país culturalment modern. I *quasi* ho van aconseguir. Ara ha de ser feina nostra posar-ho a l'abast dels nostres hereus per si decideixen convertir el *quasi* en un *tot*. Han de saber que altres abans que ells ja pretenien viure en un país normal.